

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

РОСТИСЛАВ КОЛОМІЄЦЬ

АНДРІЙ
МЕЛЬНИК

Харків
«Фоліо»
2023

ТО ХТО ВІН, АНДРІЙ МЕЛЬНИК?

Ось уже розгортається четверте десятиліття від проголошення Україною незалежності, а багатовікова історія її здобуття ще й досі не написана. Так, окремі фрагменти містяться у нечисленних дослідницьких працях, які, на жаль, пістрявлюють загальними фразами, у численних архівних матеріалах, у спогадах, нерідко суб'єктивних, учасників тих подій. Тим часом потреба в цілісній картині національно-визвольної боротьби, особливо нині, коли путінська Росія посягає на суверенність нашої держави, набуває особливої гостроти.

Про борця за суверенну Українську державу Андрія Мельника написано чимало облудної брехні, яка мала б скомпрометувати його особистість. До того ж поняття «націоналіст» і «нацист» нерідко ототожнювали сучасні російські радянські та пострадянські історики. Аякже: у роки Першої світової війни воював добровольцем на боці Австро-Угорщини проти Росії; у роки Другої світової війни листувався з Гітлером, головнокомандувачем вермахту Кейтелем, адміралом Канарісом (щоправда, не люблять згадувати про вітальні телеграми Сталіна і Гітлера з приводу дня народження); воював на боці фашизму проти радянського народу (а чим був пакт Молотова – Ріббентропа про дружбу та співробітництво між СРСР і нацистською Німеччиною як не спробою розділити Європу між обома на той час союзниками?). Як тільки не називали за це Мельника радянські ідеологи — і «колабораціоністом», і «поплічником нацизму»...

У суверенній Україні Андрій Мельник здобуває, нарешті, належне визнання як непримиренний борець за незалежну Українську державу, який бачив шлях до перемоги воєнним і дипломатичним шляхом. За велелюдних зібрань, 23 липня 2006 року в його рідному селі Добра Воля, що на Львівщині, а 17 грудня 2017 року в Івано-Франківську йому відкрито пам'ятники, його ім'ям називають вулиці.

Це справедливо, проте український загал донині мало знає про борця за українську незалежність Андрія Мельника, а про його роль у національно-визвольній боротьбі українського народу написано небагато й лише в загальних рисах. Чи не тому, що ця скромна людина завжди намагалась триматися у затінку таких постатей, як Симон Петлюра, Євген Коновалець, а посади його ніколи не цікавили, бо він не прагнув до беззастережного лідерства.

Хіба що праця п'ятого голови Організації Українських Націоналістів (1979–2012) Миколи Плав'юка «Андрій Мельник — на тлі історичної доби ХХ століття», хай і конспективно, подає життя Мельника в послідовності його вчинків. А ще скрупульозні дослідження історика Олександра Кучерука, який педантично уточнює роль Мельника в тих чи тих подіях національно-визвольного руху.

На жаль, як це часто трапляється в історичних дослідженнях, за політиком Мельником забувалося про Мельника-людину, не згадувалося його особисте життя, спілкування з друзями й опонентами, особливості його характеру, тобто, зосереджуючись на тому, що робив Мельник у національно-визвольній боротьбі, оминають те, як він це робив.

Гадаю, важливо відтворити цілісний, об'ємний образ борців за національне визволення. Саме таку мету ставив я перед собою

під час написання монографії про дійових осіб цієї боротьби — філософа, ідеолога українського націоналізму Дмитра Донцова, заступника Мельника в Проводі ОУН поета Олега Ольжича, учасницю похідної групи мельниківців поетесу Олену Телігу. А ось тепер — постать видатного діяча національно-визвольного руху Андрія Мельника, який, перепрошую за пафос, віддав усе своє життя служінню народу. Ці образи мають бути донесені до умів і сердець українців у правдивому відтворенні спонукальних причин і наслідків, діянь і вчинків. У цьому я вбачаю свій обов'язок.

А якщо без пафосу?

Володимир Ульянов (Ленін) і Йосип Джугашвілі (Сталін) створили ціною мільйонів жертв, зокрема й українців, «союз нерушимий республик свободных», або, зі слів пропагандистів, «сім'ю братніх народів», що насправді стала жорстокою тюрмою народів. Дякувати Богу, вона вже розвалилась.

Андрій Мельник, у спілці з Головним отаманом військ Української республіки Симоном Петлюрою (Мельник був начальником штабу Дієвої армії УНР), першим головою Проводу українських націоналістів Євгеном Коновальцем (Мельник був його заступником і другим головою Проводу ОУН), у складних стосунках зі Степаном Бандерою (єдині в розумінні мети своєї боротьби, вони розходились у питаннях тактики) поклав пів віку свого життя від 1918 до 1967 року на боротьбу з Російською імперією та її спадкоємицею — СРСР за створення соборної суверенної Української держави. І, дякувати Богу, вона таки народилась за чверть віку після його відходу в засвіти.

Ця постать має посісти гідне місце в українській історії, бо є прикладом докладання до справи свого життя усієї повноти

духовних сил. Борець, який замолоду пізнав своє Боже призначення на землі та ніколи йому не зраджував, — він був живою людиною з усіма притаманними їй почуттями — любов'ю до людей, відчаєм, душевним болем від поразок, незгасним оптимізмом і непохитною вірою в перемогу. Це ті запобіжники, які не дозволяли Андрію Мельнику здійснювати необдумані вчинки. Він був людиною, яка не відділяла особистого життя від громадсько-політичного. Гадаю, таким він і має постати перед читачами.

У своїй роботі спиратимусь на беззастережні факти з життя Мельника, почерпнуті зі спогадів його соратників. А також на розповіді мого діда, петлюрівця, який пройшов суворі випробування в армії УНР, а в еміграції брав участь у діяльності ОУН(м), неодноразово зустрічався з Мельником. Повернувшись на початку 1970-х в Україну й возз'єднавшись із родиною, він розповів мені багато цікавого й повчального і про ті часи, і про Мельника.

Також, користуючись психологічним мікроскопом і телескопом, спробую з'ясувати, чому він вчинив так, а не інакше, до чого прагнув і що з цього вийшло. І все це не тільки з висоти історичного часу, а й намагаючись проникнути у внутрішні збудники його вчинків і прагнень. Пишу від свого імені, а не «від імені й за дорученням», тож, відтворюючи доленосні вчинки великих українців, завжди запитую себе: а як би я вчинив на його місці?.. Далекий від категоричності в оцінках і висновках, найчастіше використовуватиму слова «ймовірно», «вірогідно», «на мій погляд» і зовсім нечасто — «можна з певністю сказати». Гадаю, такий виклад матеріалу залучатиме читачів до власних роздумів.

То хто він, Андрій Мельник?

Український державний, військовий і політичний діяч, ветеран національно-визвольних змагань від початку Української

революції 1918 року й до останніх днів свого життя. Не відступав ані на крок від своєї стратегічної лінії, скерованої на об'єднання усіх національно-визвольних сил, завжди перебуваючи в гушці цієї боротьби, опинявся там, де треба та в потрібний час. Ніколи не втрачав надії на перемогу. У цій боротьбі, як ми побачимо, йому належала особлива роль.

Для того, щоб збагнути зміст нинішньої війни, розв'язаної путінською Росією проти України, слід не обмежуватись загальними фразами, а уважно вивчити історію боротьби українського народу за національне визволення з пут «великоруського братерства», тобто зважати на не випадковість путінської агресії. Власне, історія національно-визвольного руху як частина історії України має стати обов'язковим предметом викладання в старших класах українських середніх шкіл.

Звідси неабиякої ваги набуває відтворення кола попередників, сподвижників, опонентів і послідовників справи Мельника в цій боротьбі. Деякі з них з'являтимуться на сторінках цієї книжки — вони вже самі стали історією українського національно-визвольного руху. А деякі ще мають посісти в ній належне місце — відомі у світі, вони маловідомі серед земляків. Ці імена з коротким описом їхніх діянь ви знайдете в Іменному покажчику. Також наприкінці тексту — короткий словник діалектизмів чи запозичень з чужих мов, якими користувались українці-галичани.

Для того, щоб зрозуміти зміст життя великої людини, треба бачити її не тільки в моменти найвищих духовних злетів, а водночас у становленні та зростанні. Тож почнімо з початків.

ОСЬ ВІН СПЛИВАЄ З МОРОКУ ІСТОРІЇ

Андрій Атанасович Мельник народився 12 грудня 1890 року в селі Воля Якубова (10 км від Дрогобича) Дрогобицького повіту Королівства Галичини та Володимирії, що в тодішній Австро-Угорській імперії.

Батько Андрія Мельника був відомим у Галичині громадським діячем національно-патріотичного руху, людиною українотворчого мислення, освіченою, енергійною й заможною. Атанас Мельник дружив зі своїм однопартійцем по українській Радикальній партії — першій українській політичній партії, заснованій 1890 року, Іваном Франком, який завжди був бажаним гостем у його домі. Знайомство з Франком означало для Атанаса Мельника знайомство з його ідеями, а знайомство Франка з Атанасом Мельником — підтримку його починань на ниві українотворчої діяльності. Під час виборів до австрійського парламенту Атанас Мельник був довіреною особою Івана Франка.

*Мені чомусь уявляється, що Іван Франко залюбки міг би ба-
витись з маленьким Андрійком...*

Атанас Мельник для власних потреб передплачував чимало газет і журналів. А ставши сільським головою, викупив єдину в селі корчму й перетворив її на відділення товариства «Просвіта». Тоді це означало початок кооперації, незалежнення від чужого капіталу, боротьбу з пияцтвом, змагання за освіту, піднесення соціального рівня — національне відродження. У приміщенні сільської «Просвіти» розмістилася велика бібліотека,

зібрана очільником села, виступав український хор (сам Атанас Мельник, маючи приємний баритон, співав у церковному хорі), працювали ремісничі й художні гуртки. За ініціативи сільського голови в окрузі будували дороги, було зведено Громадський дім, в якому діяла громадська рада й відділення спортивно-пожежно-руханкового українського товариства «Січ», з якого, як відомо, пізніше формувався Легіон Січових Стрільців.

У 1889 році Атанас Мельник одружився з Марією Коваль із села Медвежа. За рік народився Андрій. Марія була активісткою жіночого просвітницького руху, охоче декламувала поезію Шевченка, Франка, особливо захоплювалась творчістю Богдана Лепкого. Це вона навчала маленького сина любити й шанувати українську поезію.

Можна з певністю сказати, що основи національної свідомості й патріотизму Андрія формувались у рідній оселі. Сімейне виховання було першоджерелом пробудження в ньому національної гідності.

Тим часом Атанас Мельник за свою активну проукраїнську діяльність був заарештований австрійською владою та ув'язнений до тюрми. За ґратами він підхопив туберкульоз. На жаль, постраждала й родина: повернувшись з тюрми, чоловік заразив дружину та єдиного сина. Невдовзі, ледь Андрієві виповнилося шість років, Марія померла від невиліковних тоді сухот.

Проте доля була милостива до хлопця. Батько оженився вдруге на молодій вдові Павлині Матчак, яка полюбила малого пасерба й дбайливо його виховувала. Спочатку хлопчик навчався у народних школах Самбора й Дрогобича, а з 1900-го по 1905 роки — у гімназії в Дрогобичі. Коли 1905 року також від туберкульозу помер його п'ятдесятирічний батько, мачуха пла-

тила за навчання хлопця у гімназії в Стрию, яку він закінчив на відмінно 1910 року.

До виховання Андрія долучався і близький родич Мельників Євген Олесницький, депутат Віденського парламенту, український правник, письменник, організатор кооперативного руху.

Похорон Атанаса Мельника, відомого громадського діяча, людини великого серця, незаплямованої чесності, перетворився на велику маніфестацію. Та це було малою втіхою для його чотирнадцятилітнього сина, що залишився подвійним сиротою. До того ж хлопця — гарного собою, високого, стрункого, завжди першого учня гімназії, наздоганяє ще одна біда: хвороба, яка забрала в нього батьків, починає прогресувати й у нього.

Однак і тут доля не відвернулася від Андрія. Хоч мачуха, якій складно було справлятися з великим господарством та ще й виховувати власних дітей, знову бере шлюб, проте її чоловік Кость Мисів полюбив сироту як рідного сина. Тож, коли Андрієві для врятування життя знадобилися хірургічні втручання, названі батьки продають частину земельного наділу й за виручені гроші оплачують йому дві операції та реабілітаційні процедури на морському узбережжі. Андрій отримав, говорячи сучасними словами, групу інвалідності й не підлягав призову до армії.

Поза сумнівом, родинне тепло, батьківська інтелігентність і служіння національній українській справі, благородство обох матерів і батьків вплинули на вироблення гуманістичних поглядів юнака. А визначення нашого життєвого шляху багато в чому залежить від сімейного виховання.

Згодом, уже ставши на ноги, Андрій допомагав і своїй зведеній сестрі Наталі, яка народилася 1903 року в другому шлюбі батька, і племіннику Любомиру, надсилаючи їм гроші для нав-

чання в гімназії. От тільки не вдалося вберегти їх від нещастя: усіх молодших родичів радянська влада заслала в Сибір, саму ж Наталю було задушено під час затримання.

Свого часу Мельник врятував життя Степанові Бандері, якого Провід ОУН засудив було до смертної кари, бо вважав його не ворогом, а опонентом.

Навіть, здавалося б, у дрібницях Мельник був гуманістом-естетом — любив дарувати людям радість за будь-яких обставин. Друзі згадують, що ніхто краще за нього не вмів komponувати букети квітів для вручення ювілярам. Це були справжні мистецькі витвори...

* * *

Подолавши з допомогою названої родини недугу, у 1912 році Андрій вступає до Hochschule fur Bodenkultur — Високої школи земельної управи у Відні, де навчається за фахом «інженер-лісовик».

Вибір саме цього факультету був не випадковим — хлопець змалечку вирізнявся любов'ю до української природи. А багато років потому друзі відзначали, що, маючи чудову пам'ять, він легко орієнтувався у ботанічному саду, і навіть їхні запитання про рідкісні рослини не залишав без докладної відповіді. Андрій мріяв працювати за фахом, захищати природні надбання рідної української землі, яка тоді підпорядковувалася Австро-Угорщині. Тому без вагань приймає запрошення митрополита Української греко-католицької церкви (УГКЦ), палкого прихильника українського національно-визвольного руху Андрія Шептицького стати правником його маєтностей — лісового господарства. Його улюблене заняття стане легальним прикриттям підпільної діяльності.

Невипадковим був і вибір міста, в якому хотів навчатися юнак. У Відні діяло відділення української студентської організації «Січ», яка, окрім патріотичного виховання молоді, займалася створенням дружин для підготовки у військовій справі. Навряд чи український студент Мельник міг пройти осторонь такої діяльності.

Незаперечним є те, що саме у Відні Мельник спізнався з духом часу — необхідністю перемін у становищі українців, що не мали власної держави й були розкидані поміж російською й австро-угорською імперіями. Невипадковим видається і відхід Мельника від студентських занять на улюбленому факультеті.

ЗМІСТ

То хто він, Андрій Мельник?	3
Ось він спливає з мороку історії	8
На шляху до божого призначення	13
Час настав!	26
У лавах армії УНР	32
Співдружність	41
Перехід до другого етапу боротьби	46
Організація українських націоналістів	55
На чолі ОУН	59
ОУН у Другій світовій війні	68
Об'єднання сил	84
Життя після життя	93
Як стати щасливим	100
Відстояти незалежність	104
Іменний покажчик	106
Словничок діалектизмів і запозичень з інших мов	124